

ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ԷՋ

Հ Ն Գ Ա Մ Ա Տ Ե Ա Ն

Բ.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀՆԳԱՄԱՏԵԱՆԻՆ

Օրինաց հինգ գիրքերը անանուն են, ինչպես Հին Կտակարանի բոլոր պատմական գիրքերը և Սրբագրքերու (Hagiographes) մեծագոյն մասը. բայց՝ եթէ Կանոնի հեղինակները չկրցան նշանակել անոնց համար հեղինակողի անուն մը, յետևողոյն աւանդութիւնը միաձայնութեամբ Մովսէսի ընծայեց այս գիրքերուն յօրինումը, որոնց մէջ այնքան մեծ դեր մը կը խաղայ տն. բաց աստի, Մովսէս մեծագոյն օրէնսդիր է Իսրայելի ժողովրդեան, և որովհետեւ այն օրէնքները՝ որ հրատարակեց ան, ամբողջական մասն են Հնգամատեանին, բնական էր ընդունել թէ ինքն իսկ գրած էր այն պատմական վէպերը՝ որոնց խառնուած է այդ օրէնսգրութիւնը:

Այս կարծիքը կրնայ նեցուկ մը գտնել նոյն իսկ բնագրէն փոխ առնուած ինչ ինչ վկայութեանց վրայ: Ըսուած է Թէ Տէրը հրամայեց Մովսէսի գրել մատենակն մէջ՝ Թէ երկրի երեսէն պիտի ջնջէ Ամազեկը (Ելք Ի՛. 14): Մովսէս գրեց հաւասարապէս այն բոլոր խօսքերը՝ զորս Տէրը արտասանած էր Սինայի Օրէնքը հրատարակելու ժամանակ (Ելք ԻԴ. 4), և այն խօսքերը՝ զորս Թելադրեց տնոր Տէրը, ուխտի տախտակներուն խորտակումէն յետոյ (Ելք ԼԳ. 27). նոյնը ըրաւ նաեւ անապատի ճամբորդութեան օթեաններու ցանկին համար (Թիւք ԼԳ. 2): Վերջապէս, և մանաւանդ՝ Երկրորդում Սրինաց գիրքին մէջ բովանդակուած օրէնքը ուղղակի կը վերագրուի Մովսէսի, որ գրած և յանձնած պիտի ըլլար Ղևտացիներուն Տէրոջ տապանակին քով տնելու համար զայն (Թիւք ԼԱ. 9-11, 24-26):

Դիտք Օրինաց Մովսէսի կամ Օրհնք Մովսէսի կամ պարզապէս Դիտք Մովսէսի անունները՝ որոնց կը հանդիպինք Հին Կտակարանի վերջին զբրուածներուն մէջ (Նեեմ Ը., ԺԳ. 1. Եզր. 2, 18) կը նշանակեն Մովսէսը իբր օրէնսդիր Իսրայելի մանաւանդ՝ քան թէ խմբագրող այս հինգ գիրքերու: Նոյնը կըրնանք ըսել նաեւ աւետարաններու այն հատուածներուն մասին՝ որոնց մէջ Մովսէս կը ներկայանայ իբր ինքնին խօսող օրինաց գիրքերուն մէջ (Մատթ. ԺԹ. 7: Մրկ. ԺԲ. 19, 26: Ղևս. ԻԴ. 27, 44: Յովհ. Ա. 46, Ե. 46, 47(*)): Բայց կրնայ հասկցուիլ նաեւ թէ այս բացատրութեանց աւելի մեծ տարողութիւն (portée) տրուած ըլլայ, և շատ բնական է որ հրեայ և քրիստոնեայ հնուածիւն միաձայնութեամբ՝ Մովսէսի վերագրած ըլլայ Հնգամատեանին խմբագրութիւնը: Մէկ քանի գնոստիկեան աղանդա-

(*) Այս վերջին հատուածին մէջ, Յիսուս խօսելով Մովսէսի մասին՝ կ'ըսէ թէ իր համար գրած ըլլայ. բայց այս բառը՝ քննարկելի դատելով՝ պէտք է մանաւանդ Մովսէսի օրէնսդրական գործին համար համակցել: Այսու հանդիմ. Յիսուս կարծիք մը չի յայտնիք Հնգամատեանի գիրքերուն խմբագրութեան գրական հարցին նկատմամբ, որ ի՛ր և ունկնդիրներու միջեւ խնդրոյ նիւթ մը չէր:

որոններու հակառակութիւնը որոնք Հին Կտակարանը կը մորժէին՝ արժէք չունին, որովհետեւ վարդապետական նկատողութիւններով կ'ընէին զայն և ո՛չ թէ պատմական աւանդութեան մը վրայ հիմնուելով: Բացատրելու համար թէ ինչպէս Մովսէսի մահուան պատմութիւնը կրնար զըտանուիլ գրքի մը մէջ՝ զոր ինքն իսկ գրած էր, Թալմուտը կ'ըսէ թէ Օրէնքի վերջին ութ համարները Յեսուի ձեռքով գրուեցան:

Կրնանք ըսել թէ Հնդամատեանին Մովսիսական ծագում մը տուող այս կարծիքն առանց որ եւ վէճի տիրեց մինչև անցեալ դարու կիսուն. հայիւ թէ գիտուններէն ոմանք կ'երապարհամիներ ըրին ինչ հետաուածներու նկատմամբ, որոնք Մովսէսէն յետոյ սկսած իրաց վիճակ մը կը թուէին ենթադրել տալ, և զոր յաճախ նորագոյն թուականի մը մէջ իբր աւելցուած պարզարանութիւններ (gloses) կը բացատրէին: Սակայն և այնպէս այդ առարկութիւնները ազդեցութիւն մը չունեցան և Սպինոզա իմաստասէրին կարծիքը թէ եզրափակեալ էր ընծայել Օրէնքին խմբագրութիւնը՝ արձագանգ չգտաւ:

Հնդամատեանին խմբագրութեան եղանակի հարցն առաջին անգամ 1753 ին յարուցուեցաւ Փրանսացի բժիշկի մը կողմէ՝ որուն անունն էր Յովհաննէս Աստրուկ (Jean Astruc): Սա բորոտութեան վրայ իր ըրած աշխատութիւններուն աթիւ մօտէն ուսումնասիրելով Հին Կտակարանը՝ այդ կասկածն ունեցաւ: Ինքն բարի կաթոլիկ մըն էր, որ անշուշտ աւանդական կարծիքներու միտք մը հասցնելէ կը զգուշանար և այս գիրքերու մովսէսական ծագումը ուժգնապէս կը պաշտպանէր: Այսու ամենայնիւ Մենդոց գրքին հետ կը զբաղէր միայն, և ըրաւ զիտողութիւն մը զոր ոչ ոք ըրած էր իրմէ առաջ, զէթ քննական հետեանքներ հանելու համար: Դիտեց թէ ինչ ինչ պատմութիւններու մէջ Աստուած չարունակելով կոչուած է, մինչդեռ այլոց մէջ ինդիպս(“) անուան կը հանդիպինք միշտ: Այստեղէն ճամբայ հլինելով՝ հատուածները բաժնեց այս որոշիչ նկարագրին համեմատ,

և այսպէս կըցաւ հաստատուել թէ, երկրորդական ազդեցութիւններէ զատ, երկու գուգաւելու գլխաւոր գրուածներ կային՝ զոր ինքը յիշատակարանի կը կոչէ եւ կը համարէր թէ Մովսէս զանոնք գործածած պիտի ըլլար Մենդոց գիրքը յօրինելու համար (**), Աստրուկ կը խորհէր թէ իր ենթադրութեամբը աւելի դիւրաւ կը հասկցուէր կամ կը բացատրուէր թէ ինչո՞ւ այդ գիրքին մէջ երկուսութիւններ կան, ընդհատման ինչ ինչ թիւրութիւններ, և բազմաթիւ պատմութեանց մէջ մանրամասնութեան ինչ ինչ տարբերութիւններ. իր արամագրութեան տակ ունեցած զանազան գրաւոր յիշատակարանները մէկ ամբողջի վերածելով՝ Մովսէս թողած պիտի ըլլար իւրաքանչիւրին սեպհական նկարագրերը, առանց իսկ ուղղագրելու այն տարբեր ընթերցումները (variantes) որոնք կը մատնեն իր օգտագործած ազդեցիկներուն բազմութիւնը:

Յիւրանացի բժիշկին այս հանճարեղ զիտողութիւնները արժանաւոր յաջողութիւնը չունեցան, և առաւել կամ նուազ աննշմարելի մնացին մինչև անցեալ դարու վերջին տարիները: Այս դարու մէջ միայն Հնդամատեանին ուսումնասիրութիւնը բոլորովին նոր խնամով ձեռք առնուեցաւ վերստին:

Չենք կրնար խորհիլ մանրամասնօրէն տալ հոս քննական այդ ընդարձակ աշխատութեան պատմութիւնը, որ տակաւին չէ հասած վերջնական արդիւնքներու: Կը բաւականա՞նք նշանակելով այդ զարգացման գլխաւոր դիմադրումները (phases) և յառաջ բերելով այն կարծիքները՝ որ ամենէն աւելի հաւանութիւն ստացան. իսկ մեր յատուկ եզրակացութիւններու բանաձեւը պիտի դնենք Հնդամատեանին վրայ մեր ուսումնասիրութեան վերջը:

Պ. Ա.

(Շարունակելի)

(*) Նոյսիմ անունը այն է՝ զոր հայերէն թարգմանութիւնը ԵՐ ԱՍՏՈՒԸՆ քառով կը յայտնէ, իսկ ինդիպի անունը՝ ԱՍՏՈՒԸՆ քառով:

(**) Աստրուկի հրատարակած գիրքը հետեւեալ մակագրութիւնը կը կրէ. «Conjectures sur les mémoires originaux dont il paroît que Moïse s'est servi pour composer le livre de la Genèse. Avec des remarques qui appuient ou éclaircissent ces conjectures». (Bruxelles, 1753; gr. 12):